

Vídeňská úmluva aktuálně

David Sehnálek*

1. MEZINÁRODNÍ KUPNÍ SMLOUVA

Koupě a prodej zboží je jednou z typických a velmi frekventovaných forem mezinárodního obchodního styku. O její důležitosti vypovídají zřetelné snahy o dosažení jednotného právního rámce úpravy kupní smlouvy na mezinárodní úrovni. Jakkoliv nelze opomíjet vliv Haagských konferencí¹ na unifikaci soukromého práva, byla to OSN, na jejíž půdě byl sjednána úmluva, která zásadním způsobem ovlivnila úpravu kupní smlouvy na mezinárodní i vnitrostátní úrovni.² Oním dokumentem připraveným Komisí pro mezinárodní a obchodní právo (UNCITRAL) je Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží přijatá v roce 1980 ve Vídni. Pro Českou republiku (resp. tehdejší Českou a Slovenskou federativní republiku) vstoupila v platnost 1. dubna 1991.³ Ve Sbírce zákonů pak byla publikována pod částkou 160/1991 Sb. (dále v textu označována jako „Vídeňská úmluva“ či „úmluva“).

2. VÍDEŇSKÁ ÚMLUVA A MODERNÍ PROSTŘEDKY KOMUNIKACE

Vídeňská úmluva je předpisem relativně staršího data.⁴ V současnosti bychom ji napočítali takřka čtvrtstoletí existence. Za tuto dobu nebyl její text upravován (což může znít při vzpomínce na nekončící novelizace v českém právním řádu až neuvěřitelně), vzhledem k její povaze mezinárodní smlouvy by to však nebylo pravděpodobně snadné ani praktické. Vzhledem k datu sjednání této smlouvy je zřejmé, že jen těžko může přímo reflektovat existenci elektronických prostředků komunikace. A skutečně, Vídeňská úmluva ve svém textu žádnou výslovnou zmínku o elektronickém obchodování a elektronických prostředcích komunikace neobsahuje. Cílem tohoto zamýšlení proto bude naznačit, jak je možné se s moderními prostředky komunikace v režimu Vídeňské úmluvy vypořádat.

3. ELEKTRONICKÝ OBCHOD V ES

Elektronické obchodování je na úrovni Evropského společenství upraveno řadou dílčích předpisů. Z hlediska jejich formy se jedná především o směrnice. Za nejvýznamnější z nich lze považovat směrnici Evropského parlamentu a Rady č. 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu (tzv. „směrnice o elektronickém obchodu“). Tato směrnice v podstatě vytváří rámec resp. kostru právní úpravy e-commerce v Evropském Společenství. Rozvádí a konkretizuje obecně formulované zásady obsažené v primárním právu ES. Jejím úkolem je dle čl. 1 odst. 1 zajistit volný pohyb služeb informační společnosti mezi členskými státy Společenství. Tento cíl má být dle odst. 2 zajištěn sblížením některých vnitrostátních ustanovení platných pro služby informační společnosti, která se týkají vnitřního trhu, usazování poskytovatelů služeb, obchodních sdělení, elektronických smluv, odpovědnosti zprostředkovatelů, kodexů chování, mimosoudního urovnávání sporů, soudních postupů a spolupráce mezi členskými státy.

4. POSTAVENÍ VÍDEŇSKÉ ÚMLUVY A SMĚRNICE O ELEKTRONICKÉM OBCHODU V SYSTÉMU PRÁVA

Vídeňská úmluva byla sjednána na mezinárodní úrovni, jedná se o smlouvu otevřenou, přistoupit může kterýkoliv stát. Má povahu erga omnes, tedy vynucuje si svou aplikaci i vůči nečlenským státům⁵. A co je nejdůležitější, Vídeňská úmluva je předpisem obsahujícím normy mezinárodního práva soukromého. Z toho vyplývá, že může být aplikována pouze na vztahy s dostatečně relevantním mezinárodním prvkem. Jelikož byla pro její konstrukci použita metoda přímá, použije se před kolizními normami právního řádu dotčeného

* JUDr. David Sehnálek, asistent katedry Mezinárodního a Evropského práva MU v Brně

¹ Na půdě Haagské konference mezinárodního práva soukromého byl sjednán mimo jiné Jednotný zákon o mezinárodní koupi zboží a Jednotný zákon o uzavírání smluv o mezinárodní koupi zboží.

² Úprava kupní smlouvy v českém obchodním zákoníku takřka totožná s Vídeňskou úmluvou je toho tichým důkazem.

³ Úmluvu k dnešnímu dni ratifikovalo 63 států.

⁴ Čtenářky tohoto článku tímto prosím o laskavé prominutí, závěry týkající se 25 let a věku a stáří vztahují pouze a jenom na uvedený právní předpis v relaci s moderními prostředky komunikace.

⁵ S výjimkou států, které učinily výhradu dle čl. 95 k čl. 1 odst. 1 písm. b) úmluvy – např. Česká republika.

státu.⁶ Také u směrnice o elektronickém obchodu nelze přehlédnout její nadnárodní povahu. Jedná se o předpis komunitární, tedy o součást celku, který nazýváme *aquis communautaire*. Projevem její nadnárodní povahy je mimo jiné to, že dopadá na vztahy, které přesahují hranice jednoho členského státu Společenství a zasahují do členského státu druhého. Jedná se o vztahy s mezinárodním prvkem, regionálně omezené na členské státy Společenství.⁷ Směrnice však rozhodně nemá povahu mezinárodní smlouvy a také se nestává přímou součástí právních řádů členských států. Jejimi adresáty jsou členské státy,⁸ kterým vzniká povinnost upravit odpovídajícím způsobem své národní právní řády a uvést je do souladu se směrnicí.⁹ Směrnice o elektronickém obchodu rovněž nemá ambice zasahovat do oblasti mezinárodního práva soukromého, když ve čl. 1 odst. 4 stanoví, že jejím cílem není vytvářet dodatečná pravidla mezinárodního práva soukromého ani upravovat pravomoc soudů.

5. VNĚJŠÍ MEZE VÍDEŇSKÉ ÚMLUVY

Po tom, co již bylo řečeno se logicky se nabízí otázka, jaký může mezi oběma předpisy, svou povahou tak rozdílnými, vzniknout vztah. Vídeňská úmluva přesně vymezuje oblast svého použití, podrobněji se jí budu věnovat posléze. V okamžiku kdy určitý právní vztah s mezinárodním prvkem splňuje podmínky aplikace úmluvy, je nezbytné jí použít, a to vzhledem k její povaze před úpravou kolizní. Nikdo však není dokonalý a totéž platí i o Vídeňské úmluvě. Její úprava vykazuje jisté nedostatky, neboť neupravuje komplexně celou problematiku mezinárodní koupě a prodeje zboží. Hovoříme proto o tzv. mezerách v úpravě úmluvy. Vídeňská úmluva je limitována jak navenek tak dovnitř své úpravy. Přímalá metoda zde naráží na meze svého použití a ke slovu se dostávají kolizní normy. Pokud tyto normy odkáží na právní řád některého z členských států Evropských společenství, může dojít

i k použití pravidel obsažených ve směrnici transponovaných do vnitrostátního právního řádu státu, na který odkaz zamířil. K vyplnění mezer tedy bude použito hmotných norem rozhodného národního práva (nikoliv tedy směrnice samotné),¹⁰ v případě vnitřních mezer ovšem s výhradou prvé části čl. 7 odst. 2 Vídeňské úmluvy.¹¹ Ve vztahu k námi sledované problematice bude podstatná jedna z tzv. vnějších mezí Vídeňské úmluvy upravená v jejím čl. 4 písm. a). Zde je v demonstrativním výčtu zakotveno, že se úmluva mimo jiné nedotýká platnosti smlouvy (soukromoprávní) nebo kteréhokoli jejího ustanovení nebo jakékoli zvyklosti. Otázky platnosti dílčích ustanovení jakož i smlouvy jako celku tak budou řešeny národním právním řádem určeným kolizní metodou.¹²

Vídeňská úmluva i směrnice o elektronickém obchodu upravují svébytné oblasti právních vztahů. Lze však vysledovat styčné body společné oběma právními předpisy. Zřejmě by v této chvíli bylo vhodné opustit směrnici jako takovou a věnovat se jejímu odrazu v konkrétních národních právních řádech členských států Společenství. Studium směrnice však smysl bezesporu má, neboť nám umožňuje učinit závěry platné ve všech právních řádech Společenství natolik, nako-lik ustanovení směrnice jednoznačně a určitě vymezují práva a povinnosti svých adresátů. Klíčovým spojením ve směrnici o elektronickém obchodě jsou tzv. „služby informační společnosti“. Směrnice definici tohoto pojmu neobsahuje a pouze odkazuje na starší evropskou legislativu.¹³ Za služby poskytované za úplatu, pomocí elektronických prostředků na dálku na individuální žádost příjemce služby.

6. OKRUH REGULOVANÝCH PRÁVNÍCH VZTAHŮ

Směrnice o elektronickém obchodu reguluje jak vztahy mezi obchodníky (B2B) tak vztahy kdy na jed-

⁶ PAUKNEROVÁ, M.: K některým stále aktuálním otázkám obchodních smluv s mezinárodním prvkem II.část, Právní praxe v podnikání, roč. 1994, č. 12, str. 22 a násl.

⁷ V těchto případech by bylo možné hovořit o tzv. „evropském prvku“, bylo by však chybou jej ztotožňovat s mezinárodním prvkem tak, jak jej chápe mezinárodní právo soukromé.

⁸ Viz čl. 249 Smlouvy o založení ES.

⁹ Transpozicí směrnice do vnitrostátního právního řádu členského státu pak v ní obsažené normy chování získávají povahu vnitrostátního práva, přičemž je pravděpodobná možnost, že budou legislativně koncipovány tak, že budou dopadat nejen na vztahy s evropským prvkem, ale i na vztahy ryze vnitrostátní či (po splnění dalších podmínek) i na vztahy s „obecným“ mezinárodním prvkem.

¹⁰ Problematická by byla situace, kdy by směrnice zcela či jen zčásti nebyla transponována do právního řádu členského státu – zde by byl nutný individuální přístup ke každému případu. Nelze totiž dát jednoznačnou odpověď platnou pro všechny situace na to, zda by došlo či nikoliv k použití směrnice na základě zásad bezprostřední použitelnosti norem Společenství a jejich případného přímého či nepřímého účinku.

¹¹ Ustanovení tohoto článku zní: „Otázky spadající do předmětu úpravy této Úmluvy, které v ní nejsou výslovně řešeny, se řeší podle obecných zásad, na nichž Úmluva spočívá, nebo, jestliže takové zásady chybějí, podle ustanovení právního řádu rozhodného podle ustanovení mezinárodního práva soukromého“.

¹² Viz. též KANDA, A.: Vídeňská Úmluva o mezinárodní koupě zboží a náš právní řád 2. Obecná charakteristika, Právník, roč. 1997, č. 1, str. 2 a násl.

¹³ Konkrétně na čl. 1 odst. 2 směrnice 98/34/ES ve znění směrnice 98/48/ES.

né straně stojí obchodník a na straně druhé spotřebitel (B2C). Naproti tomu Vídeňská úmluva spotřebitelské smlouvy ze své působnosti výslovně vylučuje. Reguluje tedy pouze úzce vymezený okruh vztahů mezi podnikateli (B2B – s výjimkou případů, kdy prodávající před uzavřením smlouvy nebo při jejím uzavření nevěděl a ani neměl vědět, že zboží je kupováno k pro osobní potřebu, potřebu rodiny nebo domácnosti, tehdy by se dalo hovořit o dopadu Vídeňské úmluvy na vztahy B2C). Směrnice rovněž nerozlišuje cílové právní vztahy dle jednotlivých smluvních typů, je obecné povahy. Vídeňská úmluva, jak již ostatně vyplývá z jejího úplného názvu, je zaměřena výlučně na jeden smluvní typ – totiž na (mezinárodní) kupní smlouvu.

7. FORMA PRÁVNÍCH ÚKONŮ

Ve vztahu k formě právních úkonů i ke smlouvě samotné je Vídeňská úmluva velmi liberální. Písemná forma totiž není nezbytně vyžadována.¹⁴ Uzavírání mezinárodních kupních smluv je tím velmi usnadněno. Z textu úmluvy tedy nevyplývá, že by ze své působnosti hodlala vyloučit určité formy komunikace, uzavírání smluv i smluv samotných.¹⁵ Naléhavá potřeba písemné formy se tak v úmluvě objevuje pouze v čl. 29 odst. 2,¹⁶ který stanoví, že „*písemná smlouva, která obsahuje ustanovení, že její změna nebo ukončení dohodou stran vyžaduje písemnou formu, může být takto změněna nebo ukončena jen při dodržení této formy.*“ A zde vzniká problém, změna písemné smlouvy učiněná elektronickou cestou – je platná či nikoliv? Citované ustanovení nabízí berličku, když pokračuje „*...Strana však může svým chováním ztratit možnost dovolávat se tohoto ustanovení v rozsahu, v jakém druhá strana spoléhala na toto chování.*“ Nicméně otázka platnosti takového právního úkonu zůstává a úmluva nám není schopna dát přímou odpověď. Jak již bylo dříve řečeno, otázky platnosti či neplatnosti smlouvy či jejich ustanovení jsou úmluvou výslovně vyčleněny a tvoří její tzv. vnější meze. Řešení nabízí ustanovení právního řádu rozhodného podle ustanovení mezinárodního práva soukromého.

8. PŮSOBNOST OBOU PŘEDPISŮ

Členským státům Společenství ukládá směrnice v oddíle 3 – nazvaném „Uzavírání smluv elektronickou cestou“ povinnost zajistit, aby jejich právní řá-

dy umožňovaly uzavírání smluv elektronickou cestou. Členským státům tak dostaly za úkol aby právní úprava platná pro uzavírání smluv nebránila používání elektronických smluv ani nevedla k tomu, že tyto smlouvy budou, z důvodu uzavření elektronickou cestou, zbaveny právních účinků a platnosti (čl. 9 odst. 1 směrnice o el. obchodě). Úprava obsažená v citovaném ustanovení a v člancích následujících úzce souvisí s regulací obsaženou ve směrnici č. 1999/93/ES o elektronickém podpisu. Společně tyto předpisy stanoví, že smlouvy uzavřené elektronickou cestou jsou rovnocenné smlouvám písemným (v tradičním chápání smyslu tohoto slova) resp. a tento pojem je možná vhodnější, smlouvám listinným. Hovoříme-li proto nyní o písemnosti smlouvy, rozumíme jí jak kontrakt elektronický tak listinný.¹⁷ Z každého pravidla však existují výjimky a směrnice o el. obchodě v uvedeném ohledu toto pravidlo skutečně potvrzuje. Odst. 2 čl. 9 dává členským státům možnost stanovit, že se odst. 1 nebude vztahovat na smlouvy patřící do jedné z následujících kategorií:

1. smlouvy, které zakládají nebo převádějí práva k nemovitostem s výjimkou práv z nájmu;
2. smlouvy, pro něž právo vyžaduje zásah soudů, orgánů veřejné moci nebo povolení vykonávajících veřejnou moc;
3. smlouvy o zárukách a jistotách, které uzavírají osoby mimo svou profesní nebo obchodní činnost;
4. smlouvy v oblasti rodinného nebo dědického práva.

Naproti tomu Vídeňská úmluva vyloučila ze své působnosti mezinárodní koupi

1. zboží kupovaného pro osobní potřebu, potřebu rodiny nebo domácnosti, ledaže prodávající před uzavřením smlouvy nebo při jejím uzavření nevěděl a ani neměl vědět, že zboží je kupováno k takovému účelu;
2. na dražbách;
3. při výkonu rozhodnutí nebo podle rozhodnutí soudu;
4. cenných papírů nebo peněz;
5. lodí, člunů, vznášedel nebo letadel;
6. elektrické energie.

Z porovnání uvedených výčtů na první pohled ply-

¹⁴ Čl. 11 Vídeňské úmluvy.

¹⁵ Výjimkou by byla situace, kdy by smluvní stát úmluvy učinil výhradu podle čl. 96 Vídeňské úmluvy.

¹⁶ Tj. mimo oblast primární kontraktace, tedy proces uzavírání smlouvy.

¹⁷ Podotýkám, že sama směrnice stanoví v důvodové zprávě odst. 17 i v textu samotné směrnice v čl. 1, že jejím cílem není harmonizace vnitrostátních právních předpisů týkajících se závazkového práva, zejména uzavírání a provádění smluv, ani jiných formalit nesmluvní povahy týkajících se podpisů. Ustanovení o právních účincích elektronických podpisů se nesmí dotýkat požadavků na formu, které upravují vnitrostátní právní předpisy pro uzavírání smluv, ani pravidel, které určují místo uzavření smlouvy – http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CEL_EX:31999L0093:CS:HTML.

ne, že jsou rozdílné. Za určitých okolností může dojít k tomu, že jinak bezproblémová kontraktace elektronickou cestou v režimu Vídeňské úmluvy nebude moci být považována za platnou, neboť ustanovení právního řádu (členského státu Společenství) rozhodného podle ustanovení mezinárodního práva soukromého na základě transponovaného článku 9 odst. 2 směrnice o el. obchodě konkrétní elektronické smlouvě potřebnou rovnoprávnost (tedy „písemnost“) se smlouvami listinnými nepřizná.

Již jsem uvedl, že je Vídeňská úmluva založena na principu „neformálnosti smluv“. Uvedené však neplatí, pokud smluvní stát učiní výhradu dle článku 96 úmluvy. V takovém případě je nezbytné řešit otázku rovnoprávnosti smluv elektronických se smlouvami písemnými (v tradičním resp. historickém chápání). Postup však bude stejný s tím již naznačeným a v případě, že oním státem bude členský stát Společenství, je problém díky směrnice o el. obchodu a směrnice o el. podpisu vyřešen.¹⁸

9. ELEKTRONICKÝ PODPIS

Vídeňská úmluva o podpisu jako takovém nikde výslovně nehovoří. Z toho lze usuzovat, že její platnost smlouvy nepožaduje. Není tedy z jejího pohledu formalitou nutnou pro platnost sjednané kupní smlouvy s mezinárodním prvkem (což vyplývá z principu neformálnosti zakotveném ve Vídeňské úmluvě). Situace by se však změnila, pokud by stát učinil výhradu podle čl. 96 VÚ k ustanovení čl. 11. Jak již bylo naznačeno, podpis je tradičním předpokladem platnosti písemné formy právního úkonu.¹⁹ V takovém případě by se otázka platnosti podpisu a jeho účinků musela opět posuzovat podle hmotných norem rozhodné-

ho práva určených pomocí kolizních norem státu fora. Uvedené platí i pro podpis učiněný pomocí elektronických prostředků.²⁰ V členských zemích Evropského společenství je tato otázka rovnocennosti elektronických podpisů řešena již zmiňovanou směrnicí o elektronickém podpisu. V čl. 5 směrnice je členským státům uložena povinnost postavit elektronické podpisy naroveň podpisům vlastnoručně psaným nebo vytištěným na papíře.²¹

10. ZÁVĚR

Vídeňská úmluva o mezinárodní koupi zboží je moderním právním předpisem, který je schopný i po více než 20 letech reflektovat aktuální vývoj v mezinárodním obchodě. Nové formy elektronické komunikace neměly a zřejmě ani nebudou mít negativní vliv na její využití v obchodní praxi. Ve vztahu k požadavku písemnosti právních úkonů lze u Vídeňské úmluvy hovořit o neformálnosti. Komplikace se mohou objevit tehdy, zakotví-li si strany mezinárodní kupní smlouvy samy požadavek písemnosti ve smlouvě. V dosahu práva členských států Evropského společenství byly tyto komplikace odstraněny harmonizačními předpisy týkajícími se elektronického styku. Z členských států Evropského společenství pouze tři státy učinily výhradu dle čl. 96 Vídeňské úmluvy. Jedná se o Maďarsko, Litvu a Lotyšsko. Tyto státy byly povinny upravit své vnitrostátní právo v souladu s požadavky směrnice o elektronickém obchodu a elektronickém podpisu. Uvedené právní akty komunitárního práva vychází z rovnocennosti účinků elektronických dokumentů s dokumenty listinnými. Využití elektronických prostředků komunikace tedy ani zde není problematické.²²

¹⁸ V českém právním řádu lze zásadu rovnosti elektronické formy smlouvy s listinnou vysledovat v § 40 odst. 4 Občanského zákoníku, který stanoví, že „písemná forma je zachována, je-li právní úkon učiněn telegraficky, dálnopisem nebo elektronickými prostředky, jež umožňují zachycení obsahu právního úkonu a určení osoby, která právní úkon učinila.“ Na obecné ustanovení § 40 občanského zákoníku pak navazuje úprava obsažená v zákoně č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a o změně některých dalších zákonů (zákon o elektronickém podpisu).

¹⁹ Nikoliv však výlučným či dokonce jediným – viz. § 40 odst. 3 Občanského zákoníku.

²⁰ Více k jednotlivým typům el. podpisů viz. BOSÁKOVÁ, D., KUČEROVÁ, A., PECA, J., VONDRUŠKA, P.: Elektronický podpis, Nakladatelství ANAG, 2002.

²¹ I český občanský zákoník od své novely č. 264/1992 Sb. vychází z toho, že podpis nemusí být nutně vlastnoručně psaný, ale předpokládá i možnost využití mechanických prostředků tam kde je to obvyklé. Platí však, že takovýto podpis musí být učiněn jednatelkou osobou. Využití elektronického podpisu je de facto již jen logickou analogií této praxe při zohlednění specifik elektronických dokumentů.

²² Samostatné zkoumání by si vyžádala analýza tohoto problému ve vztahu k právním řádům Argentiny, Běloruska, Chile, Ruské federace a Ukrajiny, neboť tyto státy rovněž učinily výhradu dle čl. 96 Vídeňské úmluvy. [http://www.uncitral.org/english/status/status-e.htm#United%20Nations%20Convention%20on%20Contracts%20for%20the%20International%20Sale%20of%20Goods%20\(Vienna,%201980\)](http://www.uncitral.org/english/status/status-e.htm#United%20Nations%20Convention%20on%20Contracts%20for%20the%20International%20Sale%20of%20Goods%20(Vienna,%201980)).